

I GLÄDJE OCH SORG

I GLÄDJE OCH SORG

FATABUREN 1995

I GLÄDJE OCH SORG

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK

FATABUREN 1995

FATABUREN 1995

ISBN 91 7108 375 8

ISSN 0348 971 X

© Nordiska museet och respektive författare

Redaktör Ebbe Schön

Bildredaktör Åsa Thorbeck

Layout Börje Reinhold

Omslag Lena Lindqvist

Teknisk redaktör Berit Nordin

Bildmaterialet tillhör Nordiska museet om inte annat anges. I de fall fotografens namn inte uppges är denna okänd

Summaries translated into English by Skans Victoria Airey

Omslag: VM-guld i ishockey 1992. Tre Kronors hemkomst firas på Sergels torg.

Foto Sven-Erik Sjöberg/Pressens Bild.

Främre pärmens insida: Midsommar i Rättvik 1990. Foto Lars Tunbjörk.

Bakre pärmens insida: Vuxendop i Löttorp, Öland 1987. Foto Lars Tunbjörk.

Baksida: Spettekaka. Foto Kerstin Bernhard för Sv. Telegrambyrån ca 1960.

Tryckt hos MediaPrint Uddevalla AB, Uddevalla 1994

FÖDDES LUCIA PÅ SKANSEN?

Hans Alfredson

*Gudrun Biller som lucia.
Akwarell av Emelie von Walters-
torff. Foto Hans Koegel.*

De första sekunderna av den dag jag började på Skansen upplevde jag en av de traditioner, som har startat här uppe på berget och som har blivit ett viktigt inslag i nästan alla svenska hem: att höra Alfred, lord, Tennyson's "Nyårsklockan", i Edvard Fredins översättning, majestätiskt läst från Skansen av en stor skådespelare, klinga ut i mörkret.

Nyårsvakan på Skansen hölls första gången 1894. Den förste uppläsaren var en herr N. Bergendahl, men redan nästa år var det den unge teaterleven Anders de Wahl, som lät sin välmodulerade stämma dåna ut från renberget. Och det höll han på med länge. Redan 1928 började radion sända ut hans nyårsdikt, och sedan dess har svenska folket samlats kring radio- och så småningom TV-apparater för att invänta 12-slaget på ett högtidligt sätt. Enlig vad jag vet är svenskarna ganska ensamma om att vara så högtidliga och uppstramade inför det nya årets födelse – i de flesta andra länder går det lite mera uppsluppet till. Anders de Wahl läste "Nyårsklockan" fram till 1945 från Skansen och sedermera ett tiotal år enbart i radio. (Ett par av de sändningarna var inspelade.) Några gånger hade de Wahl måst ersättas på Skansen av andra skådespelare, bland andra Arnold Sjöstrand och Olof Widgren. En tid låg nyårsfirandet helt nere på Skansen, men återupptogs 1977 med Georg Rydeberg som uppläsare. De senaste tio åren är det Jarl Kulle som har läst.

Artur Hazelius var en märklig karl med sinne för svenska folkets själ. Han får idén att ta en tämligen aktuell engelsk dikt och låter en teaterlev läsa den – och skapar en tradition som hittills har varat i 100 år och verkar ha livskraft i sig för en lång framtid!

Vilken svensk har inte "Ring, klocka, ring!" i ryggmärgen? (Om man frågade 100 engelsmän hur Tennyson's "Nyårsklockan" börjar, skulle 99 av dem svara: "Tennis – who?")

Men nyårsfirandet i den här formen är inte det enda som Hazelius hittade på och som har blivit en rikstradition. 1893 skrev han i museets årsberättelse: "Såsom de fosterländska minnenas högtidsdag har på Skansen införts den 6 juni, Gustafsdagen, vilken där har firats och härnå kommer att firas såsom svensk nationaldag."

Och så har skett på Skansen, och så småningom i hela landet, fast dagen fick namnet svenska flaggens dag. Det är ju först på senaste tid som den 6 juni har blivit så att säga en riktig nationaldag.

Det har alltså blivit en fast tradition, som på typiskt svenskt sätt firas under ganska högtidliga former, föga likt fransmännens 14 juli och norrmännens 17 maj. Men vi tycks nu en gång vara skapta så.

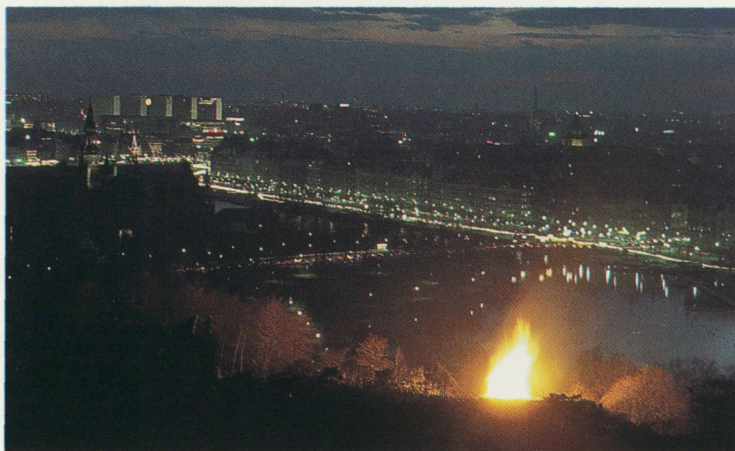
Det finns ju många som avskyr nationaldagar i princip, och som menar att sådana festligheter kring nationella symboler bäddar för chauvinism och främlingsfientlighet. Det ska inte förnekas att nationalistiska rörelser brukar svepa sig i nationalflaggor och allehanda ålderdomlig rekvisita, men jag tror att det vore livsfarligt att överge våra historiska symboler och lämna ifrån oss dem till fascistiska grupper. Människor behöver symboler och riter och det är viktigt – särskilt i en tid, när vi kanske kommer att inlemmas i ett stort europeiskt system – att vi visar att även en demokrati kan hämta kraft ur sina gamla erfarenheter, symboler, kulturyttringar, sedvänjor, språk, musik med mera och ha allt detta som något positivt att erbjuda våra barn och nyinflyttade medborgare. Vi kan vara vissa om att framtiden innebär mycket folkomflyttningar.

Om vi inte ska bli helt förvirrade och rotlösa, är det viktigt att 2000-talets regioner vårdar och ställer upp med var och en sin särart. I det arbetet kan nationaldagen vara en naturlig del. (Jag skulle emellertid inte tycka att det vore så dumt om den fick ett djupare tänkt innehåll och dessutom blev en liten, liten smula spralligare.) Själva Skansen är den stora möjligheten att levandegöra vår särart för alla som bor här i landet eller besöker det. Inte minst genom att visa våra traditioner och årsfester.

En av Hazelius idéer som höll på att bli en tradition var de speciella vårfesterna – stora upptåg med parader av historiskt utklädda figurer – men de upphörde så småningom.

*Svenska flaggens dag 1994.
Foto Sören Hallgren.*

*Valborgsmässoafton på Skansen.
Foto Skansen.*

*"Slå katten ur tunnan", valborgsmässoafton 1931.
Foto Axel Malmström. Bilden beskuren.*

En stor begivenhet på våren var och är alltsedan "lille doktors" dagar valborgsmässofirandet. Sedan 1894 har Stockholms studenter samlats på Skansen för att möta våren den sista april. Det bildades en särskild studentsångarförening på Skansen, Valborgsmässokören, som till att börja med sjöng "Vintern ra..." från Orsakullen. Denna kör blev ursprunget till Stockholms Studentsångförening.

En annan tradition som uppstod i samband med vårfirandet på Skansen är studentkortegen. De började 1901 med att teknologerna drog ut på Djurgården i droskor och hyrvagnar.

Hazelius introducerade också "Slå katten ur tunnan" på Valborgsmässoafton, vilket för en skåning är lite märkligt, eftersom denna sydsvenska, kanske danska, lek var underhållning (för mycket länge sedan av tämligen grymt slag med en riktig katt i tunnan), framför allt i fastlagstid eller vid påsk. Jag tror att så var fallet, amatör som jag är i dessa stycken.

Naturligtvis har vi också en stor och vacker valborgsmässoeld på Skansen.

Av de stora årshögtiderna kommer så midsommar, som också är en mycket stor fest på Skansen ända sedan öppningsåret 1891. Huvudattraktionen är när den stora majstången ska resas. Då kan det vara uppåt 30 000 personer på Skansen. Den traditionella folkdansen kopplar man ju gärna ihop med midsommarfirandet, men på Skansen kan man se folkdans varenda kväll under högsäsongen.

Skansens vårfest 1893. "Kronprinsen", Margareta Kronberg i gustaviansk hovdräkt. Foto Julius Kronberg.

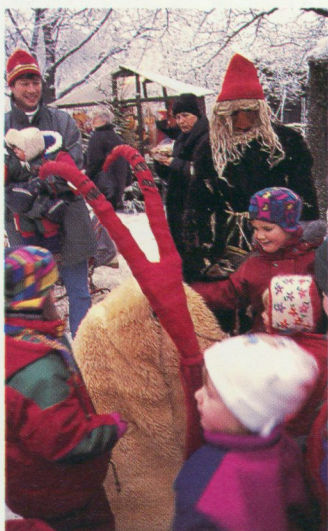
*Kings Kerstin Olsdotter från
Mora som lucia utanför
Oktorpsgården på Skansen.
Foto Heléne Edlund 1899.*

Skansens första folkdanslag rekryterades helt ur dess egen personal, som i stor utsträckning kom utifrån landsbygden. Folkdansens Vänner bildades så småningom just här på Skansen, och den verksamhet som bedrevs här har haft en oerhörd betydelse för bevarandet och spridandet av danstraditioner och folkdräkter. För att inte tala om folkmusiken, som har klingat häruppe sedan Skölds Anders Hedblom gned sin fela 1891. Det är nog inte överdrivet att påstå att utan Hazelius och Skansens folkdansare och folkmusikinsatser, så hade kunskaperna om våra musikaliska folktraditioner knappast varit så stora och livaktiga som de ju faktiskt ännu är.

TVÅ bilder från Skansens julmarknad 1992. Foto Marie Andersson.

Det numera över hela Sverige utbredda lucia-firandet hade med all säkerhet inte blivit någonting alls, om inte Hazelius bestämt sig för att visa "gamla bygdebruk". Det var väl egentligen bara i Väst-sveriges herrgårdar som man tidigare hade speciella upptåg kring den 13 december med lucia, lussegubbar och morgontidiga upp-vaktningar.

Naturligtvis har denna relativt nya tradition fått fotfäste i landet framför allt genom en tidnings lucia-tävling. Lussefirandet har fortfarande sin plats på Skansen. Det lockar till och med litterära nobelpristagare hit för att kröna den svenska lucian, som ju numera är känd över hela världen.

Julmarknaden är också en av Skansens äldsta traditioner. Den drar tusentals besökare. Det är inte bara marknadsgatans gamla bodar och de varor man kan handla där, utan också de i olika stilar dekorerade granarna i hus och gårdar, för att inte tala om alla klassiska julbord från hela landet, som gör Skansens julmarknad till en speciell upplevelse.

"Årets fåra", Skansens kulturpris tilldelades 1994 Lasse Åberg som fick sätta potatis. Foto Anette Nantell 18/5 1994.

Av de stora helgerna under året är det egentligen bara påsken som varit lite styvmoderligt behandlad på Skansen. Måhända beror det på att de intressantaste sedvänjorna i samband med påsken faktiskt varit koncentrerade till de sydligaste landskapen – i utkanten av "lille doktors" synfält? I varje fall börjar vi bättra oss en smula och har under 1994 gjort försök att skapa Skansentraditioner kring påsken.

Det finns en del mycket etablerade traditioner som skapats här under andra Skansenchefer, kanske främst under Andreas Lindblom. Det var under hans egid som allsången blev ett begrepp i Stockholm och så småningom i hela Sverige, med Sven Lilja som sångledare, senare följd av Egon Kjerrman och Bosse Larsson, som spred allsången över landet med hjälp av TV. Lindblom lät också modern dansmusik och jazz få fäste på Skansen, trots protester i tidningarna.

En tradition som jag hoppas ska bli långlivad är Skansens höstmarknad, som debuterade jubileumsåret 1991. Det är den ideella föreningen Skansens Byalag, som lägger sina ungefär 100 själar i att förvandla sommarängen framför Skånegården till en marknadsplats vid sekelskiftet där de lagar mat, säljer hemslöjdsföremål, utför drängslagsmål med mera som tillhör en gammaldags marknad. Det var lustigt att se häromåret hur besökande barn och vuxna häpet beskådade några marknadsdamer som stod och diskade i en plåtbälja och torkade disken med en handduk. Exotiskt 1994!

En liten men trevlig tradition av ungefär samma ålder är utdelandet av det fina priset "Årets fåra" till någon förtjänt person. Priset består i en plöjd fåra bakom statarlängan, där pristagaren får plantera en rad potatis, som sedan frampå höstkanten skördas och några knölar serveras kokta vid en liten sillfrukost som intages i statarbostaden under fotografierna av Ivar Lo-Johanssons föräldrar.

Nu börjar jag bestämt att glida från ämnet. Det är kanske inte heller riktigt att kalla alla de medarrangörsdagar som alltid hålls på Skansen, till exempel folknykterhetens dag, för traditioner i verklig mening. Den vårliga och trevliga "hattparaden" som har startat i många år nu varje första maj utanför Nordiska museet, kan det vara en tradition som kan bli ärevördig?

Det finns folkliga årshögtider av mera kulinariskt slag, som ännu inte fått rotfäste här: kräftfestandet, surströmmingspremiären och Mårten gås. Kanske ska vi försöka hitta på någon modern motsvarighet till Hazelius vårfest – är Skansens samarbete med Kungliga Djurgårdens intressenter "våryra" en början till det?

Hur som helst kan man komma upp till Skansen varje dag, utom julafton, och fira något. Det finns inget ställe som är bättre att fira på. Hitta på en egen tradition!

Hattparaden 1994. Prisutdelning på Skansen. Segrare i klassen "Vackra hatten" var Marita Benk (i bakgrunden) med svart svajig hatt med läckra laxfärgade rosor. Foto Terttu Höglund.